

MAKTAB O'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA O'RGATISHNING PSIXOLOGIK USULLARI

Daniyarova Aziza Mirzayahyayevna

Rishton tumani 1- umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktab o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish va o'rgatish jarayonining psixologik usullari yoritiladi. O'quvchilarning qiziqishi, qobiliyati va individual xususiyatlarini aniqlash orqali ularni ongli kasb tanlashga tayyorlash masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasb-hunar, o'quvchi, psixologik usullar, qiziqish, qobiliyat, kasbga yo'naltirish, motivatsiya, diagnostika.

KIRISH

Maktab o'quvchilarini kasb-hunarga o'rgatish va yo'naltirish ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon o'quvchilarning kelajakdagi hayotiy yo'lini belgilab berishda katta ahamiyatga ega. Kasb tanlashda psixologik yondashuvlar o'quvchilarning ongli va to'g'ri qaror qabul qilishiga yordam beradi.

Kasbga yo'naltirishning asosiy psixologik usullaridan biri kuzatish metodidir. O'qituvchi va psixolog o'quvchining darsdagi faolligi, qiziqishlari va xulq-atvorini kuzatish orqali uning moyilligini aniqlaydi. Suhbat metodi ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchi bilan erkin suhbat olib borish orqali uning kasblar haqidagi tasavvuri, orzulari va qiziqishlari o'rganiladi.

Psixologik testlar va diagnostika usullari o'quvchilarning qobiliyatini aniqlashda samarali hisoblanadi. Bu testlar orqali intellektual salohiyat, ijodkorlik va shaxsiy xususiyatlar baholanadi.

O'yin va amaliy faoliyat orqali kasbga yo'naltirish ham kichik yoshdagi o'quvchilar uchun muhim usuldir. Turli rolli o'yinlar va vaziyatli mashqlar orqali bolalar kasblar haqida tasavvurga ega bo'ladilar.

Kasbga oid ma'lumotlar bilan tanishtirish usuli ham keng qo'llaniladi. Turli kasblar haqida video, hikoya va real misollar orqali o'quvchilarning dunyoqarashi kengaytiriladi.

Maktab psixologi bu jarayonda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ularga yo'nalish beradi. U o'quvchining qiziqishi va qobiliyatiga mos kasb yo'nalishini tavsiya qiladi. Oila ham kasbga o'rgatish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ota-onaning qo'llab-quvvatlashi va to'g'ri yo'naltirishi o'quvchining ishonchini oshiradi.

Gender tarafkashligi va stereotiplar maktab o'quvchilarining kasb tanlashiga

sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy me'yorlar va umidlar ko'pincha o'quvchilarning ma'lum kasblar bo'yicha bir jinsga nisbatan ko'proq mos kelishiga ta'sir qiladi. Bu talabalarning turli martaba yo'llarini o'rganishini cheklashi va ishchi kuchida gender tengsizliklarini davom ettirishi mumkin.

Ushbu muammoni hal qilish uchun kasbga yo'naltirish dasturlari gender stereotiplariga faol qarshi turishi va barcha talabalar uchun teng imkoniyatlarni targ'ib qilishi kerak. Bunga turli millat vakillaridan namunalar taqdim etish, an'anaviy gender rollariga qarshi chiqqan muvaffaqiyatli shaxslarni namoyish etish va talabalarni jamiyatning kutganlaridan qat'iy nazar, o'z manfaatlarini amalga oshirishga undaydigan murabbiylik dasturlarini taklif qilish orqali erishish mumkin.

Tez texnologik taraqqiyot, jumladan, avtomatlashtirish va sun'iy intellekt mehnat bozorini qayta shakllantirmoqda. Binobarin, kasb-hunarga yo'naltirish maktab o'quvchilarini yangi kasb-hunarga tayyorlash va ularni zarur ko'nikmalar bilan qurollantirish uchun moslashishi kerak. Ko'pgina an'anaviy ta'lim tizimlari texnologiyaga yo'naltirilgan ko'nikmalarni rivojlantirishga etarlicha e'tibor bermasligi mumkin, bu esa talabalarni ish kuchiga kirishda noqulay ahvolga solishi mumkin.

Kasbga yo'naltirish dasturlari talab qilinadigan martaba yo'llari va ko'nikmalarini aniqlash uchun sanoat mutaxassislari bilan yaqindan hamkorlik qilishi kerak. Bu hamkorlik maktablarga o'z o'quv dasturlarini sanoat tendentsiyalari bilan moslashtirishga, o'quv dasturlarini taklif qilishga va o'quvchilarning kelajakdagi ish joylariga tayyor bo'lishini ta'minlash uchun amaliy tajribalarni ilgari surishga yordam beradi.

Madaniy umidlar va ijtimoiy-iqtisodiy holat maktab o'quvchilarining kasb tanlashiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Muayyan madaniy kelib chiqishi bo'lgan talabalar muayyan kasblarni egallash uchun bosimga duch kelishlari yoki muqobil martaba variantlariga cheklangan ta'sir qilishlari mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy-iqtisodiy maqomga asoslangan kasbga yo'naltirish imkoniyatlaridagi nomutanosiblik sifatli yo'lyo'riqlardan foydalanishdagi tengsizlikni yanada kuchaytirishi mumkin.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun kasbga yo'naltirish dasturlari madaniy xilmaxillikni qamrab olishi va inklyuzivlikni rag'batlantirishi kerak. Ular talabalarga madaniy yoki ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishidan qat'i nazar, keng doiradagi martaba bilan tanishishlarini ta'minlashi kerak. Shuningdek, barcha talabalar uchun, ularning moliyaviy ahvolidan qat'i nazar, resurslardan va yo'l-yo'riqlardan teng foydalanishni ta'minlashga harakat qilish kerak. Kasbiy qarorlar qabul qilish jarayoni maktab o'quvchilariga sezilarli bosim va stressni keltirib chiqarishi mumkin. Talabalar ko'pincha "to'g'ri" kasb yo'lini tanlashda tashvishlanish, muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish va kelajakka nisbatan noaniqlikni boshdan kechiradilar. Binobarin, ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash kasbga yo'naltirish dasturlarining ajralmas qismi bo'lishi kerak.

Ruhiy salomatlik resurslari va maslahat xizmatlarini o'z ichiga olgan holda, kasbga yo'naltirish dasturlari o'quvchilarga martaba rejalashtirish bilan bog'liq hissiy muammolarni hal qilishga yordam beradi. O'z-o'zini anglash, chidamlilik va engish strategiyalarini targ'ib qilish talabalarga o'zlarining ehtirolari va qadriyatlariga mos keladigan qarorlar qabul qilishlariga yordam beradi.

Maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirishda ota-onalar va vasiylar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq, ko'pincha bu borada maktablar va oilalar o'rtasida hamkorlik yo'q. Ota-onalar va vasiylarni kasbga yo'naltirish jarayoniga jalb qilish o'quvchilarning qiziqishlari, kuchli tomonlari va intilishlari haqida qimmatli ma'lumot beradi.

Kasbga yo'naltirish dasturlari seminarlar, seminarlar va axborot sessiyalarini tashkil etish orqali ota-onalar va vasiylarni faol jalb qilishi kerak. Ushbu platformalar ota-onalarni o'zgaruvchan martaba manzarasi haqida ma'lumot berishi va ularni farzandlarining martaba izlanishlarini qo'llab-quvvatlash uchun zarur vositalar bilan jihozlashi mumkin. Maktablar va oilalar o'rtasida mustahkam hamkorlikni rivojlantirish orqali o'quvchilar har ikki tomondan izchil yo'l-yo'riq va dalda olishlari mumkin.

Talabalarni jadal rivojlanayotgan mehnat bozoriga tayyorlash uchun kasbga yo'naltirish dasturlari ularning dolzarbligi va kelajakka tayyorligini ta'minlashi kerak. Ular o'z takliflarini sanoat tendentsiyalari, texnologik yutuqlar va rivojlanayotgan sohalar bilan faol ravishda muvofiqlashtirishlari kerak. Bu orqali ular o'quvchilarni doimiy o'zgarib turadigan mehnat dunyosida muvaffaqiyat qozonish uchun zarur bo'lgan ko'nikma, bilim va malakalar bilan qurollantirishlari mumkin.

Ishbilarmonlik va innovatsiyalarni kasbiy yo'nalishga kiritish ham o'quvchilarni ijodiy fikrlash, imkoniyatlardan foydalanish va yangi muammolarga moslashish imkonini beradi. Butun umr bo'yi ta'lim olish va uzluksiz ko'nikmalarni rivojlantirish fikrini targ'ib qilish talabalarga martaba o'tishlarida va kasbiy hayoti davomida raqobatbardosh bo'lib qolishlarida yordam berish uchun muhim ahamiyatga ega.

Maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirishdagi dolzarb muammolar etarli resurslarning etishmasligi, gender tarafkashligi, texnologik yutuqlar, madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy omillar, ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash, ota-onalar bilan hamkorlik va kelajakka tayyorlikni ta'minlash bilan bog'liq. Bu muammolarni hal qilish pedagoglar, siyosatchilar, ota-onalar va butun jamiyatni qamrab olgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi.

Kasbga yo'naltirish bo'yicha yetarli resurslarga sarmoya kiritish, gender stereotiplariga qarshi kurashish, texnologik taraqqiyotga moslashish, madaniy inklyuzivlikni targ'ib qilish, ruhiy salomatlikni birinchi o'ringa qo'yish, ota-onalarni jalb qilish va kelajakka tayyorligini oshirish orqali biz maktab o'quvchilari uchun yanada samarali va adolatli kasbga yo'naltirish tizimini yaratishimiz mumkin. Yosh

avlod kelajagini shakllantirishda kasbga yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega ekanini anglab, ularga o‘z tanlagan yo‘llarida ravnaq topishi uchun zarur bo‘lgan qo‘llab-quvvatlash va imkoniyatlarni taqdim etish uchun birgalikda harakat qilishimiz zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga o‘rgatish jarayoni kompleks psixologik yondashuvni talab qiladi. Kuzatish, suhbat, test va amaliy faoliyat kabi usullar orqali o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Galliot N., Graham L. J. School based experiences as contributors to career decision-making: findings from a cross-sectional survey of high-school students // Australian Educational Researcher. 2015. Vol. 42, no. 2 SI. Pp. 179-199. DOI: 10.1007/s13384-015-0175-
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. Пособие для студ. Вузов.3-е изд., испр. [Текст] /Г.С. Абрамова. – М.: Издательский центр «Академия», 1998. – 672с.
3. Волков Б. С. Основы профессиональной ориентации: учеб. Пособие для вузов / Б.С. Волков. – М.: Академический Проект, 2007. – 333с.
4. ZIYO.NET